

## **ТЕМА 2.**

# **МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

### **Основні питання для вивчення**

- ◇◇◇ 2.1. Міжнародна економічна діяльність: сутність, суб'єкти та форми.
- ◇◇◇ 2.2. Міжнародне виробництво і міжнародний бізнес.
- ◇◇◇ 2.3. Міжнародна торговельна діяльність.
- ◇◇◇ 2.4. Іноземна інвестиційна діяльність. Фінансова діяльність.

### **2.1. Міжнародна економічна діяльність: сутність, суб'єкти та форми**

**Міжнародна економічна діяльність** утворює систему господарських зв'язків між національними економіками країн, відповідними суб'єктами господарювання. Вона ґрунтується на міжнародній спеціалізації виробництва та інтернаціоналізації господарського життя. Можливості, перспективи міжнародної економічної діяльності, її основних форм визначаються поглибленням міжнародного поділу праці, переходом до вищих його типів. **Загальний** міжнародний поділ праці зумовлює обмін товарами добувних і обробних галузей окремих країн. **Особливий** поділ праці призводить до розвитку міжнародної торгівлі і переважає у ній готових виробів різних галузей виробництва. **Одиничний** міжнародний поділ праці — це спеціалізація на окремих етапах виробництва (виробництво вузлів, деталей, напівфабрикатів тощо) і стадіях технологічного циклу, а також науково-технічних, проектно-конструкторських і технологічних розробок та інвестиційного процесу. Міжнародна економічна діяльність залежить від існуючих (природних, географічних, демографічних тощо) і набутих (виробничих, технологічних) **факторів**, а також

---

соціальних, національних, етнічних, політичних і етико-правових умов. Вищеназвані фактори міжнародної економічної діяльності визначають її головні **форми**: міжнародний бізнес, торговельна, інвестиційна та фінансова діяльність.

У міжнародній економічній діяльності беруть участь відповідні **суб'єкти**: держави, інтеграційні об'єднання країн, транснаціональні корпорації, міждержавні організації, союзи підприємців, фірми й окремі особи.

**Держава** як носій влади, власник і розпорядник власності, великих фінансових коштів є звичайним і особливим «суспільним» підприємцем. Водночас вона впливає на національну економіку через бюджетну, кредитну, грошову, валютну політику. Разом з короткостроковим регулюванням використовуються довгострокові важелі, проводиться відповідна науково-технічна, інноваційна, структурна політика, стимулюється подолання регіональних відмінностей, підвищення конкурентоспроможності національних суб'єктів господарювання.

**Транснаціональним корпораціям** властива повна або майже повна самостійність у рішеннях і діях, спрямованих на збільшення маси прибутку, зміцнення позицій на світовому ринку, а отже, й розширення масштабів господарської діяльності, посилення конкуренції. У сучасних умовах найбільші транснаціональні корпорації планують свою діяльність у світовому масштабі. Глобальний маркетинг, який ґрунтується на такому підході, призводить до зростаючого міжнародного переплетіння економічних, соціальних і політичних структур. Ці процеси значно змінюють умови міжнародної діяльності її суб'єктів, деформують відповідний ринок. Так, значна частка світової торгівлі є внутрішньофірмовим постачанням таких корпорацій за внутрішньофірмовими, трансфертними цінами.

Особливе місце у міжнародній економічній діяльності належить **«Великій сімці»**, утвореній у середині 70-х рр. керівниками США, Японії, ФРН, Великої Британії, Франції, Італії і Канади для координації економічної політики провідних західних країн.

**Підприємницькі міжнародні організації** беруть участь у міжнародній економічній діяльності на приватній основі. Найвпливовішою у міжнародній діяльності є Трестороння комісія, створена в 1973 р. Вона об'єднує приблизно 300 представників бізнесу із США, Захід-

---

ної Європи, Японії з метою сприяння співробітництву підприємців різних країн.

Світова економічна криза 2007–2010 рр. вплинула на всі види міжнародної економічної діяльності: фінансову (нестійкість фінансових ринків), інвестиційну (зменшення прибутковості, пере накопичення спекулятивного капіталу), виробничу (абсолютне скорочення обсягів виробництва), торговельну (підвищення цін на високотехнологічні товари, зниження цін на сировину).

## 2.2. Міжнародне виробництво і міжнародний бізнес

Під *міжнародним виробництвом* розуміється виробництво товарів і послуг за участю іноземного підприємницького капіталу у формі прямих і портфельних інвестицій, на основі міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва, спільної інвестиційної діяльності й спільного підприємництва.

У навчальній і науковій літературі поширена *еклектична парадигма міжнародного виробництва Дж. Данінга*, де виділяється *п'ять головних типів міжнародного виробництва*:

- *ресурсний* – виробництво ґрунтується на ресурсній базі й спільному використанні капіталів, технології, додаткових активів;
- *ринковий* – виробництво базується на спільному використанні капіталів, технології, інформації, застосовуванні сучасного менеджменту і організаційного досвіду;
- *спеціалізаційний* – виробництво основане на раціональній спеціалізації продуктів або технологічних процесів, забезпечує широкий доступ до ринків, економію на масштабах і географічну диверсифікацію;
- *торговельний та розподільчий* – виробництво пов'язане з торгівлею й розподілом виробленої продукції на місцевих ринках;
- *змішані виробництва*, що становлять різні комбінації вищезазваних чотирьох типів і використовують, крім того, переваги ринку та портфельних інвестицій.

Розвиток міжнародного виробництва пов'язаний: з *прямими інвестиціями; ліцензійними угодами*, які надають можливість ТНК втручатися в діяльність іноземних компаній і отримувати прибутки

---

й відрахування за користування патентом; *угодами про управління*, за якими ТНК організовує управління і технічне обслуговування зарубіжних компаній в обмін за плату і частку в капіталі; *міжнародною субконтрактацією*, при якій ТНК укладає субконтракти з іноземними компаніями на виконання особливих робіт або поставку окремих товарів.

**Міжнародний бізнес** — підприємницька діяльність у міжнародній економіці. **Сегментами** міжнародного бізнесу є: глобальний бізнес, спільне підприємництво, бізнес за кордоном, іноземний бізнес.

**Об'єктами бізнесу** є інтелектуальні, матеріальні, валютно-фінансові та інші активи, а також кредитно-банківські інструменти.

**Основними суб'єктами міжнародного бізнесу** виступають фізичні та юридичні особи, їх інституціональні та добровільні об'єднання, є держави та міжнародні організації.

На підставі розмежування суб'єктів господарювання *за ознакою форм власності розрізняють два типи міжнародного бізнесу: приватний і державний*. Приватний бізнес здійснюють фізичні та приватні юридичні особи. Державний бізнес здійснює держава та її представники.

*За галузево-технологічною та функціональною ознаками* виокремлюють наступні основні види міжнародного бізнесу: промисловий, аграрний, будівельний, торговельний, транспортно-комунікаційний, фінансовий. В сучасних умовах найбільш швидко розвиваються такі види міжнародного бізнесу як промисловий, торговий і фінансовий, але під час економічної кризи вони знижують свою активність та проводять політику «згортання» діяльності за кордоном.

Міжнародний бізнес базується на можливості отримання вигод саме з переваг міждержавних ділових операцій, тобто з того факту, що продаж даного товару в іншій країні або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або надання послуг спільно фірмами двох країн третій і т. д. забезпечують залученням у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони б мали, якби вели справу у своїх країнах. Конкретні вигоди міжнародного бізнесу пов'язані з отриманням більшого прибутку з урахуванням таких факторів:

- доступ до зарубіжних ринків робочої сили;
- вихід до родовищ корисних копалин і джерел сировини;
- прагнення нових ринків збуту;

- 
- збільшення обсягів виробництва і зниження собівартості продукції;
  - зниження валютних ризиків.

Міжнародний бізнес здійснюється в певних **формах**: експорт-імпорт товарів і послуг; кооперація в галузі науково-технічної, виробничої, збутової і сервісної діяльності; інвестиційна діяльність; спільне підприємництво; транснаціональні корпорації.

*Основними видами міжнародного бізнесу* є ліцензування, управління за контрактом, створення і функціонування спільних підприємств, франчайзинг, лізинг, факторинг тощо.

*Ліцензування* є формою співробітництва, за якої суб'єктами міжнародних економічних відносин виступають власник певних прав (ліцензіар) та постійний чи тимчасовий користувач цим правом (ліцензіат). Ліцензіар укладає угоду з ліцензіатом, відповідно до якої він передає останньому право на використання патенту, товарного знака та інших новинок за певну плату. Така діяльність дає можливість ліцензіару швидше вийти на новий ринок, а ліцензіату — використати ліцензію в інтересах власного бізнесу. Ліцензійна торгівля охоплює переважно електротехнічну й електронну промисловість, загальне машино-, приладобудування, автомобільну, авіаракетну промисловість, хімію й нафтохімію, біотехнології, ресурсозберігаючі технології. Відносно новим напрямом диверсифікації міжнародної ліцензійної торгівлі є галузі обчислювальної техніки та засобів автоматизації, включаючи комплексно автоматизовані виробництва з використанням єдиних транспортних систем та систем управління на базі ЕОМ.

*Управління за контрактом* передбачає передачу одним підприємцем управлінських послуг іншому. По суті це — експорт управлінських послуг, а не капіталу.

*Міжнародне спільне підприємство* є формою співробітництва партнерів різних країн стосовно інвестування, управління, виробництва продукції, реалізації товарів та послуг, розподілу прибутків та ризиків. За видом діяльності прийнято розрізняти спільні підприємства: інноваційні, виробничі, закупівельно-збутові, комплексні.

*Міжнародна корпорація* — це форма структурної організації великої корпорації, яка здійснює прямі інвестиції в різні країни світу. Міжнародні корпорації бувають двох видів: транснаціональні і багатонаціональні. Транснаціональна корпорація (ТНК) — це така головна

---

компанія якій належить капітал однієї країни, а філіали розміщені в багатьох країнах світу. Багатонаціональна корпорація (БНК) — це така головна компанія якій належить капітал двох і більше країн, а філіали розміщені в багатьох країнах світу.

*Франчайзинг* — надання прав на використання торговельної марки або фірмової назви, а також надання послуг по технічній допомозі, підвищенню кваліфікації робочої сили, організації торгівлі і управлінню. За експертними оцінками фахівців франчайзинг недостатньо розвинутий вид бізнесу в Україні. Відповідно до даних Асоціації франчайзингу України світова економічна криза 2007–2010 років призвела до значного згортання цього бізнесу.

*Лізинг* — специфічна форма фінансування придбання різних видів устаткування. *Факторинг* — посередницька комісійна діяльність банку або фактор-компанії при розрахунках між постачальниками товарів і покупцями за допомогою оплати фінансових вимог постачальників з подальшим стягуванням боргу з покупців (перепродаж права на стягнення боргів або комерційна операція за дорученням). Міжнародний факторинг використовується в експортній торгівлі, він спрощує отримання готівки для експортера, певним чином «захищає» від «поганих» боргів.

## 2.3. Міжнародна торговельна діяльність

Міжнародна торгівля характеризується сукупним товарообігом між усіма країнами світу, який розраховується додаванням лише обсягів експорту. Зовнішня торгівля складається з оплачуваного вивозу (експорту) і оплачуваного ввозу (імпорту товарів).

За критерієм товарної спеціалізації виділяються такі *види* міжнародної торговельної діяльності: торгівля готовою продукцією; торгівля машинами й обладнанням; торгівля сировиною; торгівля послугами. Зазначені види міжнародної торговельної діяльності *характеризуються*: змінами структури товарообігу за рахунок зростання до 70% частки готових виробів, зниження частки продовольства й сировини до 30%, крім палива; щорічним оновленням на 1/3 номенклатури продукції обробних галузей (особливо електроніки); зростанням темпів торгівлі машинами й устаткуванням на основі

---

розвитку внутрішньогалузевих зв'язків і розширення міжнародно-го виробничого кооперування (у межах ТНК здійснюється до 1/3 всього імпорту та 3/5 торгівлі комплектуючими); зростанням частки взаємної торгівлі розвинених країн (більше 70% міжнародної торгівлі); розширенням ринку наукової продукції, патентів, ліцензій, «ноу-хау», збільшенням експорту й імпорту послуг.

Докладніше про міжнародну торгівлю йтиметься в темах 4, 5, 6 і 7.

## 2.4. Іноземна інвестиційна діяльність. Фінансова діяльність

Суть *міжнародної інвестиційної діяльності* полягає у перенесенні за кордон процесу створення продукції. Це пояснює поєднання економічних інтересів суб'єктів міжнародної економічної діяльності, що експортують та імпортують іноземні інвестиції. Міжнародне інвестування є процесом вилучення частини капіталу з національного обігу в цій країні й переміщення його в товарній чи грошовій формі у виробничий процес та обіг іншої країни.

*Причинами* значного зростання обсягів міжнародної інвестиційної діяльності є: прискорення темпів економічного та науково-технічного розвитку; перенесення виробництва трудомісткої продукції в країни, що розвиваються (це дозволяє знижувати витрати виробництва за рахунок дешевшої робочої сили); вкладення капіталу: в добувні галузі за кордоном, що забезпечує постійні джерела сировини; в обробну промисловість розвинутих країн, що дозволяє долати митні бар'єри; перенесення шкідливих для навколишнього середовища виробництв в інші країни, в першу чергу, у країни, що розвиваються.

Міжнародна інвестиційна діяльність здійснюється у формі вивозу *підприємницького капіталу*. *Прямі інвестиції* забезпечують контроль інвестора над об'єктами інвестування, а *портфельні інвестиції* не забезпечують такого контролю.

Головні сучасні *тенденції* міжнародної інвестиційної діяльності: 1) перевищення обсягами зарубіжної продукції ТНК обсягів світової торгівлі; 2) позитивна динаміка прямих іноземних інвестицій (більш ніж чотирикратне збільшення за кожне десятиліття з кінця ХХ ст.); 3) домінування прямих іноземних інвестицій, США, ЄС і Японії,

---

частка яких становить 4/5 від загальносвітового обсягу; 4) рух капіталу відбувається в багатьох напрямках, багато країн є одночасно експортерами й імпортерами капіталу; 5) збільшення частки прямих інвестицій порівняно з портфельними; 6) істотні зміни у галузевій структурі вивозу капіталу (у першій половині ХХ ст. капітал вкладався переважно в добувні галузі, потім — в обробну промисловість і торгівлю, а з останньої третини ХХ ст. — переважно у новітні технології і сферу послуг).

Міжнародна *фінансова діяльність* здійснюється на міжнародному фінансовому ринку при переміщенні фінансів із секторів з відносними надлишками у ті сектори, де в них є потреба. Головними *суб'єктами* міжнародної фінансової діяльності є: національні фінансові інститути; міжнародні інвестиційні інститути (міжнародні інвестиційні фонди, компанії, промислові і фінансові ТНК). Ключовою *тенденцією* еволюції фінансового капіталу є набуття ним якості глобального віртуального капіталу, представленого переважно цінними паперами й електронними грошима в інформаційних комп'ютерних мережах. Такий капітал все більше відокремлюється від реального капіталу (промислового, торговельного, позичкового) і провокує глобальні фінансові кризи (наприклад, у 1998 і 2008 рр.). У ХХІ ст. віртуальний капітал стає глобальною віртуальною мережею, непідконтрольною національним та наднаціональним державним утворенням. Для цього найбільш сприятливими є спекулятивні сфери діяльності, де не створюються нові матеріальні та нематеріальні цінності.